

राज्याचे कृषि निर्यात धोरणाची अंमलबजावणी
करण्याकरिता प्रत्येक पिकांसाठी पिकनिहाय
क्लस्टर सेल गठीत करणेबाबत.

महाराष्ट्र शासन
सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: कृपमं-०११९/प्र.क्र.१०/२१-स
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक: ०६ सप्टेंबर, २०२१

वाचा :-

१. शासन निर्णय सहकार, पणन व वस्त्रोद्योग विभाग क्र.कृपमं०११९/प्र.क्र.१०/२१-स दि.१५/०२/२०२०
२. कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ यांचे पत्र क्र.कृपमं/ निर्यात/ नितीआ / ७४७/२०२० दि.२०.०३.२०२०

प्रस्तावना :-

केंद्र शासनाने जाहिर केलेल्या कृषि निर्यात धोरणात, देशातील कृषिमालाची दुप्पटीने निर्यात वाढविण्याचे उद्दिष्ट निश्चित केले आहे. या कृषि निर्यात धोरणाची उद्दिष्टे पूर्ण करण्याकरिता राज्य शासनाने स्वतःचे निर्यात धोरण तयार केले असून, या कृषि निर्यात धोरणाची अंमलबजावणी करण्यासाठी राज्यस्तरावर मा. मुख्य सचिव महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली “ राज्य स्तरीय सुकाणू समिती” व क्लस्टर स्तरावर काम करण्यासाठी संबंधित शेतमालाचे सर्वात जास्त उत्पादन असलेल्या जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी यांचे अध्यक्षतेखाली “ क्लस्टरनिहाय क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेल” गठित करण्याचा निर्णय संदर्भ क्र.१ येथील शासन निर्णयानुसार घेण्यात आला आहे. परंतु, सदर शासन निर्णय निर्गमित केला त्यावेळी, शेतमालाचे जिल्हानिहाय उत्पादनाची माहिती उपलब्ध नसल्यामुळे, कोणत्या शेतमालाच्या बाबतीत, कोणत्या जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली असावी हे स्पष्ट केलेले नव्हते. आता कृषि पणन मंडळाने जिल्हानिहाय शेतमालाच्या उत्पादनाची आणि पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मस्यव्यवसाय विकास विभागाने मांसजन्य, दुग्धजन्य व मस्यजन्य पदार्थांची माहिती उपलब्ध करून दिली आहे. त्यानुसार शेतमालाचे उत्पादन घेणारे जिल्हे व प्रत्येक जिल्हास्तरावर समिती असावी हे लक्षात घेऊन क्लस्टरनिहाय क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेल गठित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

राज्याचे कृषि निर्यात धोरणाची अंमलबजावणी करण्याकरिता गठीत समितीने सादर केलेल्या अहवालानुसार शेतमालनिहाय क्लस्टर्स तयार करून, या क्लस्टर्स स्तरावर काम करण्यासाठी प्रत्येक क्लस्टर्स निहाय जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली “ क्लस्टरनिहाय क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेल” खालीलप्रमाणे गठित करण्यास शासनाची मान्यता देण्यात येत आहे.

अ. क्र.	क्लस्टर/उत्पादन	क्लस्टरमध्ये समाविष्ट जिल्हे	क्लस्टरचे अध्यक्ष व सदस्य
१	२	३	४
१)	केळी	जळगाव, नांदेड, नंदुरबार, अकोला, पुणे, सोलापूर, धुळे, परभणी, बुलढाणा, वर्धा, कोल्हापूर, हिंगोली	जळगाव जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
२)	डाळींब	नाशिक, सोलापूर, अहमदनगर, पुणे, सांगली, उस्मानाबाद, वाशिम, बुलढाणा, लातूर	सोलापूर , जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
३)	हापूस आंबा	रत्नागिरी, सिंधुदूर्ग, रायगड	रत्नागिरी जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
४)	केसर आंबा	बीड, अहमदनगर, औरंगाबाद, नाशिक, लातूर, जालना	औरंगाबाद जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
५)	संत्रा	अमरावती, नागपूर, अकोला, वर्धा, वाशीम, बुलढाणा	अमरावती जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
६)	द्राक्षे	नाशिक, सांगली, सोलापूर, पुणे, उस्मानाबाद, अहमदनगर	नाशिक जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
७)	कांदा	नाशिक, अहमदनगर, पुणे, सोलापूर, जळगाव, धुळे	नाशिक जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
८)	काजू	रत्नागिरी, सिंधुदूर्ग, रायगड, कोल्हापूर, पालघर, ठाणे	सिंधुदूर्ग , जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.

अ. क्र.	क्लस्टर/उत्पादन	क्लस्टरमध्ये समाविष्ट जिल्हे	क्लस्टरचे अध्यक्ष व सदस्य
१	२	३	४
९)	फुले	पुणे, सातारा, नाशिक, कोल्हापूर	पुणे जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलीटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
१०)	बेदाणा	सांगली, नाशिक	सांगली जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलीटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
११)	भाजीपाला	नाशिक, अहमदनगर, पुणे, जळगाव, नागपूर, ठाणे, पालघर	अहमदनगर जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलीटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
१२)	बिगर बासमती तांदुळ	चंद्रपूर, पुणे, गोंदिया, भंडारा, गडचिरोली, नागपूर, पालघर, ठाणे, रायगड	चंद्रपूर जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलीटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
१३)	डाळी व कडधान्ये	अमरावती, यवतमाळ, बुलढाणा, अकोला, वर्धा, नागपूर, नांदेड, लातूर, उस्मानाबाद, चंद्रपूर, परभणी, जळगाव, धुळे, नाशिक, अहमदनगर, जालना, पुणे, सातारा, सांगली, बीड, औरंगाबाद, गोंदिया, सोलापूर.	नागपूर जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलीटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
१४)	तेलबिया	नांदेड, लातूर, बुलढाणा, वाशिम, यवतमाळ, अमरावती, हिंगोली, परभणी, अकोला, कोल्हापूर, सातारा, वर्धा, जालना, सांगली, नाशिक, नागपूर, बीड, जळगाव	लातूर जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलीटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
१५)	गुळ	कोल्हापूर, सांगली, सातारा, पुणे, सोलापूर, लातूर	कोल्हापूर जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलीटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.

अ. क्र.	क्लस्टर/उत्पादन	क्लस्टरमध्ये समाविष्ट जिल्हे	क्लस्टरचे अध्यक्ष व सदस्य
१	२	३	४
१६)	मसाले (लाल मिरची)	नंदुरबार, बुलढाणा, नागपूर	नंदुरबार जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
१७)	मसाले (हळद)	वाशीम, यवतमाळ, सांगली, परभणी, सातारा, वर्धा, हिंगोली, नांदेड	हिंगोली जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
१८)	मांसजन्य पदार्थ	नाशिक, जळगांव, अहमदनगर, पुणे, सोलापूर, यवतमाळ, अमरावती, चंद्रपूर, गडचिरोली, बुलढाणा, नागपूर	नागपूर जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
१९)	दुग्धजन्य पदार्थ	अहमदनगर, पुणे, सातारा, सांगली, कोल्हापूर, सोलापूर	कोल्हापूर जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.
२०)	मत्स्यजन्य पदार्थ	मुंबई उपनगर, मुंबई शहर, ठाणे, रायगड, रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग	रायगड जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी हे क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेलचे अध्यक्ष असतील व क्लस्टरमध्ये इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य अधिकारी सेलचे निमंत्रित असतील.

२. वरील परिच्छेदातील पिकनिहाय उत्पादन घेणा-या जिल्ह्यांची माहिती लक्षात घेऊन, क्लस्टरनिहाय क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेल ची रचना खालीलप्रमाणे राहिल.

(अ) वर नमुद प्रत्येक कृषि निर्यात पिकासाठी स्वतंत्रपणे, पिकनिहाय क्लस्टरनुसार जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली “ क्लस्टरनिहाय क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेल ” गठित करण्यात येत आहे.

क्र.	समितीचे सभासद	पदनाम
१	जिल्हाधिकारी, (परिच्छेद १ मधील तक्त्यातील रकाना क्र.४ येथे नमुद केलेल्या पिकनिहाय क्लस्टरनुसार निश्चित केलेले जिल्हाधिकारी हे संबंधित पिकाच्या क्लस्टरचे अध्यक्ष असतील)	अध्यक्ष
२	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी (संबंधीत जिल्हा)	सदस्य
३	प्रकल्प संचालक, आत्मा (संबंधीत जिल्हा)	सदस्य
४	जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था (संबंधीत जिल्हा)	सदस्य

५	राष्ट्रीय संशोधन केंद्र (संबंधीत पिक)	सदस्य
६	संबंधीत कृषि विद्यापिठाचे प्रतिनिधी	सदस्य
७	कृषि विज्ञान केंद्र (संबंधीत जिल्हा)	सदस्य
८	संबंधित पिकाचे उत्पादन घेणारे (अध्यक्ष असलेला जिल्हा वगळून) इतर जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी	निमंत्रित सदस्य
९	संबंधित पिकाचे उत्पादन घेणारे (अध्यक्ष असलेला जिल्हा वगळून) इतर जिल्ह्यांचे जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी	निमंत्रित सदस्य
१०	संबंधित पिकाचे उत्पादन घेणारे (अध्यक्ष असलेला जिल्हा वगळून) इतर जिल्ह्यांचे जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था	निमंत्रित सदस्य
११	सरव्यवस्थापक, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे	निमंत्रित सदस्य
१२	अपेडा, मुंबई	निमंत्रित सदस्य
१३	नॅशनल प्लॅट प्रोटेक्शन ऑर्गनायझेशन प्रतिनिधी /स्थानिक फायटोसॅनिटरी अधिकारी (संबंधीत जिल्हा)	निमंत्रित सदस्य
१४	संबंधित पिकाचे उत्पादन घेणारे (अध्यक्ष असलेला जिल्हा वगळून) इतर जिल्ह्यांचे प्रकल्प संचालक, आत्मा	निमंत्रित सदस्य
१५	संबंधित पिकाचे उत्पादन घेणारे (अध्यक्ष असलेला जिल्हा वगळून) इतर जिल्ह्यांचे जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी (संबंधीत जिल्हा)	निमंत्रित सदस्य
१६	शेतकरी उत्पादक कंपनी /प्रगतशिल शेतकरी- १	निमंत्रित सदस्य
१७	निर्यातदार/प्रक्रियादार/विषयातील तज्ञ (प्रत्येकी एक)	निमंत्रित सदस्य
१८	जिल्हाधीकारी अध्यक्ष असलेल्या विभागीय उपसरव्यवस्थापक, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ	सदस्य सचिव

- (ब) जिल्ह्याच्या जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली “ क्लस्टरनिहाय क्लस्टर फॅसिलिटेशन सेल” चे कामकाज खालीलप्रमाणे राहिल:-
- (१) संबंधित पिकासाठी अध्यक्ष असलेले जिल्हाधिकारी, हे त्यांच्या निकडीनुसार, ज्या जिल्ह्यातदेखील सदर पिकाचे उत्पादन घेतले जाते, अशा जिल्ह्यांचे जिल्हाधिकारी व अन्य निमंत्रित सदस्य यांना, सेलच्या बैठकीस आमंत्रित करतील किंवा त्यांचा यासंदर्भात लेखी अभिप्राय घेऊ शकतील.
  - (२) या समितीचे सदस्य सचिव असलेले, विभागीय उपसरव्यवस्थापक, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ यांचे कार्यालय विभागीय स्तरावर असून प्रत्येक जिल्ह्यात नसल्यामुळे, ज्या जिल्ह्यात त्यांचे कार्यालय नाही, अशा जिल्ह्यात या सेलच्या सर्व प्रकारचे कामकाजाकरिता, सेलचे अध्यक्ष असलेले जिल्हाधिकारी व सदस्य सचिव यात समन्वयक म्हणून संबंधित जिल्ह्याचे, जिल्हा उप निबंधक, सहकारी संस्था हे काम पाहतील.
  - (३) प्रत्येक पिकांसाठी असलेल्या सेलच्या जिल्ह्याचे जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी व प्रकल्प संचालक, आत्मा हे नियमित सदस्य असतील. त्यांनी समितीच्या प्रत्येक बैठकीस उपस्थित राहून, आपला अमूल्य अभिप्राय समितीस द्यावा तसेच संबंधित पिकाचे राष्ट्रीय संशोधन केंद्र ,

संबंधीत कृषि विद्यापिठाचे प्रतिनिधी व कृषि विज्ञान केंद्र हे सदस्य उपस्थित राहतील यादृष्टिने समितीबरोबर समन्वय ठेवावा.

३. राज्याच्या कृषी निर्यात धोरणाची अंमलबजावणीकरिता राज्यस्तरीय नोडल एजन्सी म्हणून महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे यांची नियुक्ती करण्यात येत आहे.

४. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२१०९०६१७३५३२६१०२ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(अनूप कुमार)

प्रधान सचिव (सहकार व पणन), महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. विरोधी पक्षनेता, महाराष्ट्र विधान सभा / परिषद, विधान भवन, मुंबई
२. मा.मंत्री (पणन), मंत्रालय, मुंबई
३. मा.राज्यमंत्री (पणन) मंत्रालय, मुंबई
४. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
५. अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/(कृषि/पणन/पदुम), मंत्रालय, मुंबई
६. आयुक्त (कृषि), कृषि आयुक्तालय, पुणे
७. आयुक्त (पशुसंवर्धन), पशुसंवर्धन आयुक्तालय, पुणे
८. आयुक्त (दुग्ध व्यवसाय विकास), दुग्ध व्यवसाय विकास आयुक्तालय, मुंबई
९. आयुक्त (मत्स्य व्यवसाय) मत्स्य आयुक्तालय, मुंबई
१०. अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य वखार महामंडळ, पुणे.
११. जिल्हाधिकारी (सर्व)
१२. कार्यकारी संचालक, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ, पुणे
१३. पणन संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
१४. संचालक (फलोत्पादन), कृषि आयुक्तालय, पुणे
१५. प्रकल्प संचालक, आत्मा (सर्व)
१६. नॅशनल प्लॅट प्रोटेक्शन ऑर्गनायझेशन / स्थानिक फायटोसेनिटरी अधिकारी (महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ मार्फत)
१७. जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी (महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ मार्फत)
१८. विभागीय उपसंरक्षक, महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ (सर्व)
१९. जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था (सर्व)
२०. महाव्यवस्थापक, अपेडा, मुंबई
२१. राष्ट्रीय संशोधन केंद्र / कृषि विद्यापिठाचे प्रतिनिधी / कृषि विज्ञान केंद्र / शेतकरी उत्पादक कंपनी (महाराष्ट्र राज्य कृषि पणन मंडळ मार्फत)
२२. निवडनस्ती (२१-स).